www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تارىخى رەشىدىي ①

مىرزا ھەيدەر كۆرەگان

مۇللا مۇھەممەدنىياز ئىبن ئەبدۇلغەفۇر تەرجىمىسى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

سۇلتان سەئىدخاننىڭ سارىغ ئۇيغۇرغا غازات يۈرۈشى قىلغانلىقى ۋە يەنە ئۇ غازاتتىن يېنىپ كەلگەنلىكى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىنىڭ بايانى

بۇ قىش يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان تەرىقىدە ئەيش ـ ئىشرەت ۋە بەختىيارلىق بىلەن ئۆتتى. باھار ۋاقتى كېلىپ، تۆتىنچى پەلەك سۇلتانى ھەمەل② بۇرجى مەرتىۋىسى ئۈستىگە ئاياغ قويۇپ، سەۋر③ تەختى ئۆزرە بەرقارار بولدى. دەل ـ دەرەخ ئەلەمدارلىرى گۈل ـ چېچەك بايراقلىرىنى نۇرلۇق زېمىن سەھنىسىدە بىراقلا كۆتۈردى. دەرەخ ئەلەملىرىنىڭ تۈۋىدە سەبزە④ لەشكەرلىرى سەپ تۈزدى. بۇلۇت ئەسكەرلىرى ھەسەن ـ ھۈسەن يالىرىدىن يامغۇر ئوقلىرىنى ياغدۇردى. شەبنەم تامچىلىرى يوپۇرماقلار ئۈستىدە گۈمبەز شەكلىنى ھاسىل قىلىپ يالتىرىدى. ھەربىر گىياھ ئۈستىدە يامغۇر تامچىلىرى دۇبۇلغا شەكلىدە جىلۋىگەر بولدى. [تاك شامىلى ۋە سۇبھى ھاۋاسى ھەرنەپەستە سەپ تۈزۈپ، يارقىن دەرەخلەر ۋە يۈمران مايسىلارنى ھەرتەكە كەلتۈردى.] بۇ سەۋەبتىن ھەربىر بەدەن روھلاندى، ھەر كۆڭۈلدە شادلىق ھاسىل بولدى. [نەزم:

نىشەستە گۈل زى غۇنچە دەر گىمارى،
بنەفەرقەش نارۋەن دەر تاجدارى.
سەبا جەمدى بىنەفشە تاب دادە،

---

① بەشى ئۆتكەن ساندا.
② ھەمەل — قەدىمكى ئاسترونومىيەدىكى ئون ئىككى بۇرجنىڭ بىرىنچىسى. بۇ بۇرج قوي شەكلىدىن پەرەز قىلىشىدۇ ۋە قۇياش ئۇنىڭغا 3 ـ ئايدا كىرىدۇ دەپ قارىلىدۇ.
③ سەۋر — قەدىمىي ئاستروتومىيىدە ئاسماندىكى ئون ئىككى بۇرجنىڭ ئىككىنچىسى، ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلانغان يۇلتۇزلار ھۆكۈز شەكلىدە تەسەۋۋۇر قىلىنغان، 4 ـ ئايغا توغرا كېلىدۇ.
④ سەبزە — مايسا، يېشىللىق، يېشىل رەڭ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كىرىپ ھەز تۇررەمنى سۈنبۈل كۆتۈشادە.

(گۈل غۇنچە تەختىدە ئولتۇردى، دەل ـ دەرەخلەر تاجلىرىنى كىيدى. تالڭ شامىلى بىنەپشە چاچلىرىنى ئەشتى، سۈمبۈل چاچلىرىنىڭ چېگىشلىرى يېشىلدى)]

دېمەك، غازىلار ۋە مۇجاھىدلارنىڭ ئالىي شان ـ شەرىپى ۋە يۈكسەك مەرتىۋىسى كىتاب ھۆكۈمى ۋە سۈننەت يوسۇنىدا شۇ دەرىجىدە ھەقىقىي ۋە مۇقەررەر قىلىنغانكى، بۇ ھەقتە ئىسپات، ھۆججەت، ئىككىلىنىش ۋە دەلىل كەلتۈرۈشنىڭ مۇتلەق ھاجىتى يوق. [«سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلمانلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى ئاللاھ ھەقىقەن دوست تۇتمايدۇ»[①]]. شۇڭا، خانىنىڭ ئالىي ھىممىتى ۋە رىغبىتى غازات قىلىش پىكرىگە سەرپ قىلىناتتى ۋە مەشغۇل بولاتتى. شەرەپلىك خاتىرى بولسا غازات قىلىشقا مايىل ئىدى ۋە شۇنىڭغا كۈشىش قىلاتتى. بۇ ھەقتە ئەسىرلەر بىلەن كېڭەشتى. ئاخىر شۇنداق پىكىرگە كېلىشتىكى، خوتەن بىلەن خىتا ئارىسىدا بىر تائىپە كۆپپارلار بولۇپ، ئۇلارنى سارىغ ئۇيغۇرلار دەپ ئاتايتتى؛ شۇلارنىڭ ئۈستىگە لەشكەر تارتىش قارار قىلىنىدى. خان ھېسابسىز لەشكەرلەر ۋە ئۇلۇغ شەۋكەتلىك ئەسىرلەر بىلەن يەركەندىن يۈردى. خوتەنگە يەتكەندە خانىنىڭ شەرەپلىك مىزاجىغا بىر ئاز ساقسىزلىق ئارىلاشتى. غازات ئىسلام ئەركانى (تۆۋرۈكلىرى) دىن بىر رۇكن (تۆۋرۈك) بولۇپ، فەرزى كىفايە[②] دۇر. خان بۇ پەرزنى ئۆزى ئادا قىلماقچى بولغانىدى. لېكىن شەرەپلىك مىزاجى يار بەرمىدى. ئىلاجسىز بىر قىسىم ئەسىرلەرنى غازاتقا بېرىشقا تەيىنلەپ، فەرزى كىفايەنى ئادا قىلدى ـ دە، ئۆزى يەركەنگە قايتىشقا يۈزلەندى. ئەمما، سەپەر ئۈستىدە ھەر كۈنى تالڭ ئېتىش بىلەنلا ئالتۇن قەدەھلەر ئالەمنى يورۇتقۇچى قۇياشتەك ئايلاندۇرۇلاتتى؛ تاكى زاۋال ۋاقتى بولغۇچە مەستلىك يۇقىرى چەككە يېتەتتى؛ كۈن كەچ بولۇش بىلەنلا خان مەستلىك ئۇيقۇسىدا سېزىمىنى يوقىتاتتى؛ جاننى كۆيدۈرگۈچى خۇمار بىلەن ئويغىنىپ، يەنە ھىلال ئايىنى قىزغاندۇرغۇچى ئالتۇن جاملارنى شەپەقنى رەشك ئوتىدا كۆيدۈرگۈچى گۈل رەڭلىك شارابلار بىلەن ئايلاندۇراتتى. دېمەك، ئاشۇ مۇددەت ئىچىدە ھۇشيارلىقنىڭ ئىسمىمۇ مىڭە سەھىپىلىرىدىن ئۆچۈپ كەتكەنىدى؛ ھۇشسىزلىق ساقچىسى ئەقىل ـ ئىدرەك كارىخانىسىغا تاجاۋۇز ۋە تەئەررۇز قوللىرىنى سوزغان ئىدى. [خان] كۆپىنچە ۋاقىتلاردا كېچىنى كۈندۈزدىن، كۈندۈزنى كېچىدىن پەرقلەندۈرەلمەيتتى. نەزم:

كويۇڭا مەست كېلىپ مېردىمۇ مەجنۇن كەتتىم،
خەبەرىم يوقكى، نېچۈك كەلمىش مىدىم، چۈن كەتتىم.

شۇنداق قىلىپ [خان] بىر نەچچە كۈندە يەركەنگە يېتىپ كەلدى. شۇ يىلى كۈز ۋاقتىدا قىرغىزلار ئۈستىگە لەشكەر تارتتى.

---

① «قۇرئان كەرىم»، 2 ـ سۈرە، بەقەرە، 190 ـ ئايەت.
② فەرزى كىفايە — ئىسلام شەرئىتى بويىچە بىرمۇ قورام ئىچىدىن بىر قىسىم ئادەم بېجىرسە، شۇ قورام ئىچىدىكى ھەممە كىشىنىڭ زىممىسىدىن ئادا بولىدىغان پەرز.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ساربۇغ ئۇيغۇرلار ئۇستىگە غازاتقا بارغان ئەمىرلەر خىتا بىلەن خوتەن ئارىسىدىكى جايلاردا ئىككى ئاي تۇرۇپ، قىدىرىپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇ كۈففارلاردىن نام ـ نىشان تاپالمىدى، شۇڭا ئولجا ـ غەنىمەتلەرنى ئېلىپ، ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلدى.

خاننىڭ قىرغىز ئۇستىگە لەشكەر تارتقانلىقى ۋە مۇھەممەد قىرغىزنىڭ قولغا چۈشكەنلىكىنىڭ بايانى

قەشقەرنىڭ ئىشغال قىلىنغانلىقى بايانىدا ئېيتىپ ئۆتۈلگىنىدەك، مۇھەممەد قىرغىز موغۇلستاندىن چىقىپ كېلىپ، شۇ جەڭ مەيدانلىرىدا مۇناسىپ خىزمەتلەرنى بەجا كەلتۈرۈپ، ئولجا ـ غەنىمەتلەرنى كۆپ ئالغانىدى. خانمۇ ئۇنىڭغا كەمەر، شەمشەر، مەي شېشىلىرى ۋە ئالتۇن پىيالىلەرنى ئىنئام قىلىپ، شاھانە ئىلتىپاتلار بىلەن ئەزىزلەپ، رۇخسەت بېرىپ قايتۇرغانىدى. نەزم:

قىلىپ لۇتفۇ ئىنئام ئالغا بىكەران،
كەمەرهايى شاهىنۇ تىغى سىنان.
قەبايى مۇزەھھەب، لىباسى ھەرىر،
ھەمە تەبئىسى خاھۇ، بەسى دىلپەزىر.

دېمەك، مۇھەممەد قىرغىز مەمنۇنىيەت ۋە مۇۋەپپەقىيەت بىلەن موغۇلستانغا كەتتى، بارلىق قىرغىزلار ئۇنىڭغا تەۋە ۋە قاراشلىق بولدى. مۇھەممەد قىرغىز تۇركىستان، تاشكەنت ۋە سايرامغا بېرىپ ئالا ـ توپىلاڭ چىقىرىپ، شۇ يەردىكى شەيبانى سۇلتانلىرىنى تەڭلىكتە قويغانىدى. ئۇ ئاخىر تۇركىستان ئۇستىگە بېرىپ، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ ياندى. كۆچۈمخانىلىك ئوغلى ئۇبەيدۇللاھ سۇلتان ئۇ ۋاقىتلاردا تېخى خان بولمىغانىدى ۋە تۇركىستانغا ھاكىم ئىدى. ئۇ دەرھال مۇھەممەد قىرغىزنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى؛ قوغلاپ شەھەردىن بىرمۇنچە يىراقلاشقاندا مۇھەممەد قىرغىز توساتتىن ئارقىسىغا يېنىپ، يۈزمۇ يۈز بولۇپ جەڭگە كىرىشتى ـ دە، بىر پەستىلا ئۇبەيدۇللاھ سۇلتاننى قولغا چۈشۈردى. بىر كۈن تۇتۇپ تۇرۇپ، ئەتىسى ھۆرمىتىنى ساقلاپ، ئۇبەيدۇللاھ سۇلتاننى تۇركىستانغا ماڭدۇرۇۋەتتى. بىر نەچچە ئېسىل ئات ۋە ياراملىق قورال جابدۇقلارنى خانغا پىشكەش ۋە سوۋغات سۈپىتىدە ئەۋەتىپ: «ئەگەر سۇلتانلاردىن بىرەرسى مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالسا، ئۇنى قويۇپ بېرىمەن دەپ ئەھدە قىلغانىدىم. مانا ئۇبەيدۇللاھ سۇلتاننى قويۇپ بېرىپ، شۇ ئەھدىمگە ۋاپا قىلدىم. ئۇمىدىم شۇكى، خان ئەپۇ قىلغاي» دەپ ئۆزرە ئېيتتى. بۇ خەۋەر خانغا يەتتى، خان ئۇنىڭ بۇ قىلمىشىدىن غەزەپلەندى.

بۇ ۋاقىت تارىخقا توققۇز يۇز يىگىرمە ئۈچ[1] كۈز پەسلى ئىدى، خان موغۇلستانغا

---

① ھىجرىيە 923 ـ يىلى مىلادىيىنىڭ 1517 ـ يىلىغا توغرا كېلىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ببرىپ، مۇھەممەد قىرغىزنىڭ ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈن لەشكەر تارتتى. نەزم:

ئۇرۇپ مەۋج، دەريا كەبى قوزغالىپ،
زەمىنۇ زەمانغە مەلالا سالىپ،
چۇ دۈشمەنلەر مەتسە مەلەمگە نەزەر،
بولۇپ ماتەم مەھلى كەبى خۇن جىگەر.

خان قەشقەردە لەشكەرنى جەملەپ يۈرۈش باشلىدى. خاجە ئەلى باھادىر بۇ لەشكەردە يەزەك① ئىدى. موغۇل تىلىدا قاراۋۇلنى «يەزەك» دەپ ئاتايدۇ. ئۇلار كافىرىارى② دېگەن يەرگە يەتكەنىدى، ئەمىنخاجە سۇلتان ئاقسۇدىن سارىغ ئات③ يولى بىلەن يېتىپ كېلىپ، بۇ غالىپ لەشكەرنىڭ چاڭ ـ توزانلىرىنى ئېتىقاد كۆزلىرىگە سۈرمە قىلدى.

كېچىسى پىكىر ـ تەدبىر ئىگىلىرى شۇنداق مەسلىھەت قىلىشتىكى، خان پارسقائۇن④ يولى بىلەن كىرىدىغان، ئەمىنخاجە سۇلتان جاۋقۇ يولى بىلەن كىرىدىغان بولدى. ئەمىنخاجە سۇلتان جاۋقۇ يولى بىلەن ماڭدى. خان پارسقائۇن يولى بىلەن راۋان بولدى. پارسقائۇن جىلغا يولىدىن چۈشۈپ كېتىۋاتقاندا، خاجە ئەلى باھادىر قىرغىزلاردىن ئىككى كىشىنى تۇتۇپ ئەۋەتتى. ئۇلار ئارقىلىق «مۇھەممەد قىرغىز تاۋابئاتلىرى بىلەن بىللە پارسقائۇن جىلغىسىنىڭ ئاغزىدا، ئىسسىقكۆل لېۋىدە بىخەۋەر ياتارمىش» دېگەن خەۋەر ئېنىقلاندى.

قەشقەردىن ئىسسىقكۆلگىچە بىر ئايلىق يولدۇر. شۇ كۈنى تېز سۈرئەتتە يۈرۈپ، نامازدىگەردە جىلغا ئېغىزىغا يېقىن ھۇجرە⑤ دېگەن يەرگە كېلىپ چۈشتى. خان بىرنەچچە مۆتىۋەر كىشىلەر بىلەن بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئاقئۆيلىرىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ ياندى. نەزم:

مىھر قۇرسى پاتىپ سىياھغە،
كىردى يۇنۇس دەھانى ماھىغە.

تاۋاچىلار⑥: «ھەر ئون كىشىدىن ساۋۇت كىيگەن تۆت كىشى غول قوشۇندا قالسۇن، ئالتە كىشى چاپقۇن قىلىشقا بارسۇن» دەپ جار سالدى.

ھەممە كىشى جەڭ ۋە چاپقۇنغا تەييارلاندى. تەڭ كېچە بولغانىدى، مولجار تەرىقىسىدە [بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى] راۋان بولدى.

---

① يەزەك — كېچە قاراۋۇلى، قورۇقچى، جىمەكچى.
② كافىرىارى — بۇ سۆز مۇللامۇھەممەدنىياز تەرجىمىسىدە، پارسچە ئىككىنچى نۇسخىدا ۋە تاشكەنت رۇسچە نەشرىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىنغان. پارسچە ئىككىنچى نۇسخىدا «كافىرىازى»، مۇھەممەد سادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «كافىرىازى» دېيىلگەن.
③ سارىغ ئات — بۇ ئىسىم مۇللا مۇھەممەدنىياز تەرجىمىسىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىنغان، تاشكەنت رۇسچەنەشرىدە، پارسچە ئىككىنچى نۇسخىدا «سارىغ ئات ئاخۇرى» دېيىلگەن؛ پارسچە بىرىنچى نۇسخىدا «سارىغ ئاب ئاخۇرى» دېيىلگەن. مۇھەممەد سادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «ئات ئاخۇرى» دېيىلگەن.
④ پارسقائۇن — بۇ ئىسىم مۇللا مۇھەممەدنىياز تەرجىمىسىدە ۋە پارسچە ئىككىنچى نۇسخىدا «پارسقائۇن» دېيىلگەن، پارسچە بىرىنچى نۇسخىدا، تاشكەنت رۇسچە نەشرىدە «پارسقائۇن (بارسقۇن)» دېيىلگەن. مۇھەممەدسادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە ئىككى يەردە «پارسقائۇن»، بىر يەردە «فارسقائۇن» دېيىلگەن.
⑤ ھۇجرە — بۇ ئىسىم تاشكەنت رۇسچە نەشرىدە «ھەجەر» دېيىلگەن.
⑥ تاۋاچى — خانلىققا بۇيرۇق ۋە تاپشۇرۇقلىرىنى تېگىشلىك گورۇنغا يەتكۈزگۈچى ۋە ئىجرا قىلىشقا مەسئۇل بولغۇچى ئەمەلدار.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

ۋاقتىكى، سۇبھى سادىقنىڭ تۆمۈر كىيىملىك ياسالى نۇر چاچتى. شەرق سۇلتانى قۇياش بايرىقىنى كۆتۈردى. ئۇ تۇتاش كەتكەن سەھرادا ياسال[1] تۈزۈلدى. بېكىتىلگەن قارار بويىچە ھېچكىم بىر قەدەمنى ئىلگىرى يۆتكىمەي: «... گاسلاردۇر، ... گاچىلاردۇر»[2] دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ تۇرۇشتى. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن [ئېھتىيات بىلەن نەزەر سېلىنغانىدى]، ھەممە لەشكەر بىر - بىرىگە تۇتىشىپ، قۇۋۇشۇپ بولۇپتۇ. شۇ ۋاقىتتا ئالىي ئەلەمنىڭ تۇۋىدىن بىردىنلا كارناي - سۇناي ئاۋازى چىقىشقا باشلىدى. چاپقۇنغا بەلگىلەنگەنلەر شۇ ھامان سەۋر - تاقەت تىزگىنلىرىنى بىراقلا قويۇۋەتتى. نەزم:

غۇبار ئۇلدى غەبراۋۇ بەس تۇتى ئەۋج،
جەھان جۇملە دەريا بولۇپ ئۇردى مەۋج.
سىپەھ گەردى ئاسارىدىن ئافتاب
نىھان بولدى ياپقان مەسەللىك سەھاب.
جەھانغە پۇر ئولدى فىغانۇ خۇرۇش،
غەرىۋ ئۆرلەدى تۇشتى لەشكەرگە جۇش.

دېمەك، چاپقۇنغا تەيىنلەنگەنلەر دۈشمەنلەر ئۈستىگە گوياكى بوراندەك باستۇرۇپ باردى. غۇلدا قېلىشقا بەلگىلەنگەنلەر ھەممىسى توپلىشىپ، چاپقۇنچىلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈش قىلدى.

چاشكا ۋاقتى بولغان مەھەلدە خاجە ئەلى باھادىرنىڭ ئىنىسى[3] خانغا نۇرغۇن خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى يۇقىرىدا ئەسكەرتىپ ئۆتۈلگەن تەكە [باھادىر] مۇھەممەد قىرغىزنى باغلاپ، خاننىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. خان پەرمان قىلىپ:

— تۆرە قائىدىسى بويىچە سېنى ياساققا يەتكۈزۈش لازىم ئىدى. ئەمما، شەپقەت ۋە كەرەم يۈزىسىدىن خۇنۇڭنى ئۆزۈڭگە بەردىم، — دېدى. ئاندىن مۇھەممەد قىرغىزنى باغلاپ، تاغامغا تاپشۇردى.

لەشكەرلەر يىلقا، قوي ۋە تۆگىگە باي بولدى. ئەسىرگە چۈشكەن قىرغىزلارنى قويۇپ بەردى. نەزم:

ئادەت ئولدۇركى ئەگەر مەملەكەتى فەتھ ئولسە،
مال غارەت بولۇبان، قالغۇسى ئۆي جا بەرجا.
جاننىڭ ئىقبالىنى كۆرگىل بۇ ئۇلۇغ فەتھ ئىچرە،
مالۇ ئۆي، ئۆي ئىگەسى جۇملەسى بولدى يەغما.

---

① ياسال — سەپ تارتىش، جەڭ سېپى تۈزۈش.
② «قۇرئان كەرىم» 2 - سۈرە بەقەرە 18 - ئايەت؛ 6 - سۈرە ئەنئام 39 - ئايەت.
③ بۇ سۆز پارسچە نۇسخىلاردا «بەرادەرى خاجە ئەلى» (جاجەئەلىنىڭ قېرىندىشى) دېيىلگەن، موللا مۇھەممەدنىياز تەرجىمىسىدە «خاجەئەلى باھادىرنىڭ ئىنىسى» دېيىلگەن. مۇھەممەد سادىق قەشقەرى تەرجىمىسىدە «خاجەئەلى باھادىرنىڭ ئاغىسى» (ئاكىسى) دېيىلگەن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

خان تولۇق بەختىيارلىق ۋە غەلبە نۇسرەت بىلەن بىر نەچچە كۈن تۇردى. ئاندىن پاراغەت بىلەن قەشقەر دىيارىغا قاراپ يۈردى. ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەڭرىنىڭ تىنچ - ئامانلىقتا ساقلىشى بىلەن قىشنىڭ ئاۋۇلىدا قەشقەرگە كىلىپ چۈشتى.

يۇنۇسخانىنىڭ قىزى دەۋلەتسۇلتان خانىمنىڭ بەدەخشاندىن قەشقەرگە كەلگەنلىكى

بىلمەك كېرەككى، سۇلتان يۇنۇسخانىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ بايىندا يۇنۇسخان پەرزەنتلىرىنىڭ كىچىكى دەۋلەتسۇلتان خانىم ئىكەنلىكى ئەسكەرتىپ ئۆتۈلگەندى. ئۇ تاشكەنت ۋەيرانچىلىقى مەزگىلىدە شاھىبەگخانىنىڭ ئوغلى تېمۇر سۇلتانغا چۈشكەندى. بابىر پادىشاھ سەمەرقەنتنى ئالغان ۋاقتىدا دەۋلەتسۇلتان خانىم پادىشاھقا قوشۇلدى. چۈنكى پادىشاھ دۆلەت سۇلتان خانىمنىڭ ئاچىسىنىڭ ئوغلى ئىدى. بابىر پادىشاھ كابۇلغا كەتكەن چاغدا، دەۋلەتسۇلتان خانىم پادىشاھتىن ئايرىلىپ، بەدەخشاندا، مىرزاخانىنىڭ قېشىدا قالغانىدى. چۈنكى مىرزاخانمۇ دۆلەتسۇلتان خانىمنىڭ ئاچىسىنىڭ ئوغلى ئىدى. شۇڭا، مىرزاخان دەۋلەتسۇلتان خانىمنى ئانىسىنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ، ناھايىتى ئەزىزلەيتتى ۋە تەۋەررۈك بىلەتتى.

خان ئاقسۇدىن يېنىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ مۇبارەك كۆڭلىگە دەۋلەتسۇلتان خانىمنى ئېلىپ كېلىش ھەۋىسى چۈشتى. چۈنكى، دەۋلەتسۇلتان خانىم خانىنىڭ ئاتىسىنىڭ سىڭلىسى ئىدى. شۇڭا، نەپىس ماتالار، ئۇنچە - جاۋاھىرلار ۋە ئالتۇن - كۈمۈش قاچىلاردىن سوغات راسلاپ، دەۋلەتسۇلتان خانىمنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتتى.

ۋاقتىكى، خان مۇھەممەد قىرغىز ئۈستىگە يۈرۈش قىلدى. ئاشۇ كۈنلەردە خانىم بەدەخشاندىن چىقىپ يەركەنكە چۈشكەنىدى. دېمەك، خان ئۇ سەپەردىن يېنىپ كېلىپ، خانىمنىڭ جاھانغا زىننەت بولغۇچى جامالىغا مۇشەررەپ بولدى ۋە خانىمنىڭ قالغان ئۇرۇق - تۇغقانلىرى — ئۇلارنىڭ ھەربىرى پىقىرغا ھاسا ۋە خالە بولاتتى — ھەممىسى خانىمنىڭ مۇبارەك دىدارىغا مۇشەررەپ بولدى.

خانىم تاكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە خانىنىڭ ھۇزۇرىدا ئىززەت - ئىكرام بىلەن ئۆتتى. ئاخىرقى ئەھۋالى خانىنىڭ كېيىنكى ئەھۋاللىرىنىڭ بايىندا زىكىر قىلىنغۇسى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

(مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)